

УДК 94(438) «192»:32

Суспільно-політичне життя євреїв в роки Другої Речі Посполитої

В.В. ГАЙДАЙ

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна,
E-mail: feodalizm515@ukr.net

Авторське резюме

В статті на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури, а також джерельної бази висвітлюється суспільно-політичне життя єврейської національної меншини у міжвоєнній Польщі (1918-1939 рр.). В ході дослідження проаналізовано стан наукового висвітлення проблеми у вітчизняній та світовій історіографії. Виявлено, що дана тема майже не досліджена в наукових працях вітчизняних учених-полоністів і славістів. Тому дане дослідження доповнює вітчизняну полоністику в галузі історії 1920-30-х рр. В статті також висвітлюється діяльність основних єврейських суспільно-політичних організацій та партій різних напрямів діяльності, що діяли на теренах міжвоєнної Польщі (в тому числі й на теперішніх територіях Західної України та Західної Білорусі) – суспільного, політичного, культурного, просвітницького, які охоплювали всі верстви населення – робітників, селян, молодь, інтелігенцію. Значена важливість діяльності цих організацій у контексті антисемітської політики багатьох польських урядів 1920-30 рр. та антиєврейських дій окремих політичних партій та організацій Польщі. В роботі виявлено методи діяльності єврейських організацій, заходи, які вони проводили тощо. Досліджено також і діяльність видатних суспільних та політичних діячів єврейської громади міжвоєнного періоду.

Ключові слова: єврейство, сіонізм, політика, суспільство, політичні партії, громадські організації, санація, Польща.

Social and political life of jewries in the Second Rzeczpospolita

V.V. HAIDAY

National pedagogical Dragomanov university, Kyiv, Ukraine, E-mail: feodalizm515@ukr.net

Abstract

In the article on the basis of analysis of home and foreign literature, and also spring base social and political life of the Jewish national minority is illuminated in intermilitary Poland (1918-1939). During research the state of scientific illumination of problem is analysed in home and world historiography. It is deduced that this theme is not almost investigational in scientific works of home вчених-полоністів and slavists. To Tom, this research complements home полоністику in industry of history 1920-30th. Activity of basic Jewish social and political organizations and parties of different directions of activity, that operated on the walks of life of intermilitary Poland (including on present territories of Western Ukraine and Western Belarus), is also illuminated in the article - public, political, cultural, elucidative, that embraced all layers of population - workers, peasants, young people, intelligentsia. Marked importance of activity of these organizations in the context of anti-semitic politics of many Polish governments 1920-30 and the anti-jewish actions of separate political parties and organizations of Poland. The methods of activity of Jewish organizations, measures, are in-process deduced, what of them conducted and others like that. Investigational also and activity of prominent public and political figures of Jewish society of intermilitary period.

Keywords: judaism, zionism, politics, society, political parties, public organizations, rehabilitation, Poland.

Постановка проблеми. Друга Річ Посполита, що проіснувала два міжвоєнні десятиліття (1918-1939), відрізнялася і від Першої Речі Посполитої, утвореної після Люблінського сейму, і від сучасної Польщі в територіальних, геополітичних, етнічних та інших аспектах. Це вже не була держава «від моря до моря», але й так само не була моноетнічною, якою є сучасна Польща. Кордони міжвоєнної Польщі, окреслені Версальсько-Вашингтонською системою, включали в себе в тому числі регіони, де поляки складали етнічну меншість – наприклад Віленщину, Західну Білорусь або Західну Україну. На цих теренах вирувало своє суспільно-політичне життя, дещо відмінне, аніж у суто польських воеводствах. Національні меншини Польщі мали свої партії, суспільно-політичні організації. Конституція 1921 р. гарантувала їм громадянську, релігійну, культурну та ін. рівноправність.

Взагалі національні меншини складали в Польщі від 35 до 40% від всього населення країни. Найбільшими після самих поляків були українська та білоруська громади, а також євреї. Кожна з цих трьох національних меншин складала близько 10% від загальної кількості населення Польщі. Якщо ж українці та білоруси мешкали в основному в східних воеводствах Польщі, то євреї проживали на всіх теренах Другої Речі Посполитої й після відновлення її незалежності в листопаді 1918 року поринули в державотворчі й суспільно-політичні процеси, як невід'ємна частина польського суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. На даний час у дослідженнях українських істориків-полоністів та славістів відсутні ґрунтовні праці з історії національних меншин Польщі, як, власне, й міжвоєнної Польщі загалом. Варто згадати таких вітчизняних істориків, праці яких дотично стосуються теми даного дослідження: Л. Алексієвцев [1]; певним чином суспільно-політичне життя міжвоєнної Польщі та взаємини деяких польських громадських організацій з українськи-

ми громадськими організаціями висвітлюється в праці М. Журби та С. Свистовича [4]. Серед радянських і російських істориків деякі моменти суспільно-політичного життя національних меншин Польщі, зокрема єврейської громади, висвітлюються в працях М. Віслінського [2], С. Скульського [5], К. Почса [6], П. Калениченка [7], Р. Юсупова [9] та інших дослідників.

Дещо ширше висвітлене суспільно-політичне життя євреїв у працях польських істориків. Серед інших можна виділити: М. Балабана [19], Я. Мосдорфа [20], П. Вечоркевича [21], Г. Зелінського [22], М. Згурняка [23].

Попри питому вагу єврейства в міжвоєнній польській державі, їх помітного впливу на суспільно-політичне, культурне, економічне життя Польщі до цього часу відсутнє окреме ґрунтовне наукове дослідження з цієї теми як серед польських істориків, так і серед українських. Якщо ж польські дослідники висвітлюють деякі аспекти суспільно-політичного життя євреїв у часи Другої Речі Посполитої в контексті загальнодержавних процесів, то ані в дисертаційних, ані в монографічних дослідженнях українських вчених питання національних меншин міжвоєнної Польщі практично не піднімалося, хоча це питання є актуальним, особливо наразі – в умовах стратегічного партнерства України і Польщі та вивчення малодосліджених сторінок української історії, адже, як відомо, Західна Україна перебувала в складі Польщі в міжвоєнний період, а відтак суспільно-політичні процеси на її теренах можуть розглядатися не лише в контексті польської, а й вітчизняної історії.

Метою дослідження є висвітлення основних віх суспільно-політичного життя єврейської національної меншини в Другій Речі Посполитій та аналіз діяльності їх основних політичних партій та громадських організацій.

Виклад основного матеріалу. Переходячи до безпосереднього дослідження поставленої проблеми, зазначимо, що майже одночасно з про-

голошенням відновлення польської держави у листопаді 1918 р. в багатьох місцевостях Польщі почалися антиєврейські виступи. Головним чином вони зароджувалися у середовищі студентства, яке було пройняте націоналістичними ідеями. Націоналістично орієнтовані елементи вбачали в євреях загрозу для щойно утвореної польської держави й звинувачували їх у прихильності до німців, соціал-демократів та більшовиків. В багатьох місцях доходило до єврейських погромів. Особливо це проявилось на Галичині, де антиєврейські настрої були помічені серед значного відсотка селянства. Це пояснювалося не стільки політичними та ідеологічними переживаннями, як у випадку з польським студентством, як з тим фактом, що євреям у Галичині належали великі сільськогосподарські земельні наділи. Галицькі селяни виступили проти земельників вимагаючи радикальної аграрної реформи, що вилилося в суцільні антиєврейські виступи та погроми [3; 8]. Попри це, євреїстиво з перших днів проголошення нової Польщі активно включилося в політичну та військову боротьбу за збереження її незалежності. Так, у лавах Польських Легіонів Ю. Пілсудського перебувало понад 4% євреїв. Під час військових дій 1918-20 рр., головним чином проти Радянської Росії, загинуло щонайменше 800 євреїв, а 190 отримали Хрест і Медаль Незалежності.

28 червня 1919 року польські дипломати за наполяганням Великобританії, Франції та США підписали спеціальну декларацію, в якій, між іншим, зазначалося про повагу до єврейської меншини та гарантування їй рівних з етнічними поляками прав. Проти цієї декларації виступив відомий в той час польський політичний та державний діяч Роман Дмовський. Хоча його голос був не останнім на політичному Олімпі Польщі, польським націоналістам та шовіністам треба було принаймні офіційно змиритися з появою в суспільно-політичному житті Речі Посполитої євреїв, організованих у політичні рухи, організації, спілки тощо [20, с. 71].

Ще до вищезазначених подій, у 1917 році, утворилася Єврейська Народна партія (ЄНП). Вона виступала за надання євреям національно-культурної автономії у ймовірній польській державі, домагалася визнання ідишу як однієї з державних мов у Польщі, а також виступала за пропорційне представництво євреїв у всіх органах влади. Вважається, що ЄНП була представником правого крила політичних партій єврейської меншини [15].

На лівому ж крилі сіоністів знаходилася Єврейська Соціал-демократична Робітничка партія «Робітники Сіону», скорочено Poale Syjon (Поале Сіон). Від 1918 року діяла на просторі всієї польської держави. Головною програмною метою партії було утворення в Палестині самостійної єврейської держави на соціалістичних принципах [23, с. 238-240]. Але до виконання цього завдання, що на той час було неможливо з ряду причин, Поале Сіон провадила політику, схожу з політикою ЄНП – виступала за національно-культурну авто-

номію польських євреїв, за збільшення плати єврейським робітникам та наймитам, висувала інші соціальні вимоги [15].

У 1918 році постала релігійна (ортодоксальна) сіоністська партія Histadrut ha-Mizrachi (Духовний Центр). Партія мала три штаб-квартири: У Варшаві – для колишнього Польського Королівства, Львові – для Східної Галичини і Кракові – для Західної Галичини. Програма опиралася на наміри утворення єврейської держави в Палестині. Натомість у Польщі Духовний Центр вимагав надання євреям культурно-національної автономії. В 1918-1931 роках головою Mizrachi в Польщі був Єшуа Хешель Фарбштейн. Іншими важливими діячами були: С. Брот, С.З. Федербуш, Ш. Фельдман, І. Ніссенбаум. Як бачимо, сіоністів об'єднувала мета створення нової єврейської держави в Палестині, а також поліпшення життєвих умов у самій Польщі. Однак їх розділяли на групи, за способами і методами досягнення цієї мети. Група сіоністів Ісаака Грумбаума прагнула утвердити сильну позицію євреїв в Польщі і провадила безкомпромісну політику. Натомість навколо Леона Реіха і Авраама Озйша Тона зосередилися так звані «галичани». Вони проявляли значний прагматизм в своїй політиці. Таким чином, вони не хотіли провокувати антиєврейських настроїв у польському суспільстві. Схожу політику репрезентувало Об'єднання Ізраїлю (Agudat Israel), що було об'єднанням ортодоксально-релігійних партій. Вони зберігали нейтральність і підтримували польський ряд. Від 1918 року Agudat Israel змінила свою офіційну назву в Польщі на Світ Вірних Іудеям (раніше від 1916 року функціонувала назва Союз Правовірних) [19, с. 211; 21].

26 січня 1919 року відбулися вибори до Сейму II Речі Посполитої. Серед єврейських депутатів опинилися: рабин Авраам Озйш Тон, рабин Авраам Цві Перлмуттер і адвокат Максиміліан Аполінарій Хартглас. Рабин Тон був членом виконкому Світової Сіоністської Організації і співголовою сіоністського руху в Галичині. Від 1897 року був рабином у Кракові і водночас головою Сіоністської Організації малої Західної Польщі і Сілезії. Рабин Перлмуттер (Абрам Гірш) був від 1902 року головою молодіжної організації Молодий Робітник (Hapoel Haair), з місцезнаходженням у Лодзі. Програма цієї партії передбачала утворення національного центру єврейства в Палестині, а також втілення ідей соціалізму еволюційним шляхом. У Польщі Партія Праці висловлювалася за створення національної автономії євреїв, а також створення світської і демократичної єврейської гміни. Головними діячами були: Г. Хеллер, А. Левінсон, Й. Росензвейга, також А. Сілберштейн. Друкованим органом партії був часопис «Народ і земля» [5, с. 190].

Як ми можемо простежити далі, євреї мали

й цілу мережу власних засобів масової інформації. Від 1920 року в Польщі діяло Єврейське Агентство Телеграфії. У той час єврейська преса в Польщі налічувала 364 друкованих ЗМІ, в тому числі 20 щоденних газет. Найбільшими були: сіоністське «Der Hajnt», «Der Moment», ортодоксальна «Dos Judisze Tagblat», друковані органи організації: «Наш Кур'єр», «Наш Огляд», «Останні Вісті», «Хвилина» і «Новий Щоденник». В 1924-1926 рр. єврейський видавець Станіслав Ян Арцт, який був віцеголовою американсько-польської торгово-промислової палати організовував господарське і освітнє життя в Польщі, був співзасновником освітніх бібліотек для єврейських дітей та юнацтва [20, с. 210; 22].

У 1922 році єврейський адвокат і журналіст Ісаак Грюнбаум організував Блок національних меншин (БНМ), щоб спільно взяти участь у виборах до Сейму. Блок об'єднав міських і більшості селянських політичних угруповань національних меншин (євреїв, німців і українців) Польщі. Метою було ведення спільної виборчої кампанії і майбутня сеймова діяльність [1]. До БНМ не вступили соціалістичні єврейські партії Бунд і Поале Сіон. В східній Малопольщі єврейські партії створили власний окремий виборчий список. Натомість на землях колишнього Царства Польського окремий виборчий список створив Єврейський Демократичний Народний Блок [22].

В результаті виборів до (5 листопада 1922 р.) БНМ здобув 16% голосів (66 мандатів), натомість інші єврейські суспільно-політичні рухи, що брали самостійно участь у виборах набрали лише 4,6% голосів (18 мандатів). Загалом євреї здобули 34 мандати до Сейму і 22 мандати до Сенату Польщі. До Сейму увійшли такі видні єврейські суспільно-політичні діячі: Єшуа Хешель Фарбштейн, Генріх Розмарін, Максиміліан Аполінарій Хартглас, Гнат Схіпер, Леон Реїх, Еміль Сомерштейн, рабин Авраам Цві Перлмуттер та ін. [19, с. 211].

Незабаром, після обрання Сейму, постало питання й про обрання президента Речі Посполитої. На першому етапі на цю посаду претендував Ю. Пілсудський, якого основна маса польських істориків відносить до представника поміркованого табору і Р. Дмовський – згадуваний вже лідер польських націоналістів. Останній виступав за всляке обмеження єврейства в усіх сферах життя польського суспільства.

У ході запеклої політичної боротьби, в 1922 році Пілсудський вирішив вилучити свою кандидатуру, а його місце зайняв інженер і міністр закордонних справ Габріель Нарутович. Праве ж угруповання виставило аристократа Маврикія Замойського. Президентом було обрано першого, проте, вже 16 грудня Г. Нарутовича було вбито польським націоналістом А. Невядомським. Праве угруповання обвинуватило у вбивстві президента євреїв і соціалістів та вчинило протягом грудня-січня 1922-23 рр. ряд антиєврейських акцій [3].

Наступною важливою віхою суспільно-політичного життя єврейської громади Другої

Речі Посполитої є 1925 рік, коли наступило об'єднання різних сіоністських організацій в одну Організацію Сіоністів у Польщі (Histadrut га Сіjonit Polonija), яка була програмово підпорядкована Світовій Сіоністській Організації. Метою діяльності було національне відродження євреїв, яке повинне було наступити через створення власної держави в Палестині. У Польщі висували постулат культурно-національної автономії, захист національних прав і господарських справ єврейського населення [19, с. 232]. Діячами Організації Сіоністів у Польщі були вже згадувані: Ісаак Грюнбаум, Максиміліан Аполінарій Хартглас, Леон Реїх та інші [11].

Поряд із суто політичним, розвивалося й наукове і культурне життя польського єврейства. У 1925 році у Берліні повстав Єврейський Науковий Інститут. Головне місцезнаходження Інституту було у Вільнюсі, натомість філії знаходилися у Варшаві, Берліні і Нью-Йорку. Інститут займався дослідженнями проживання євреїв у світі, особливо в Східній Європі. Існували чотири секції: історична, філологічна, економічно-статистична а також психології і виховання [5].

В 1928 році у Варшаві було створено Інститут Іудаїстських Наук. Одним з працівників Інституту був видатний єврейський історик Ісаак Схіпер. Він досліджував господарську й економічну історію євреїв. У 1930 році ним був виданий чотиритомник «Іудейська історія», що зазначає роль єврейського населення в розвитку торговельних відносин в Європі. Написав також праці «Господарські взаємини євреїв в Польщі під час середньовіччя» і «Історія єврейської торгівлі на польських землях».

У першій половині 1930-х рр. наступив найбільший розвиток єврейської літератури в Польщі. У 1933 році були оголошені літературні маніфести і відбулася широка дискусія над характером польсько-єврейської творчості, її місцем в єврейській культурі, роллю польської мови в єврейському житті. Найвідомішими літературними критиками були: Х. Льов (Л. Пшемський), І. Берман, а також В. Фаллек. В 1933 році у Варшаві почав видаватися єврейський літературний журнал «Думка» (до 1935 р.) [18].

Ситуація в суспільно-політичному житті польського єврейства змінилася в 1935 році, коли помер Ю. Пілсудський, санація була змушена шукати порозуміння з Національною Демократією й іншими крайньо правими партіями. Багато з них було крайньо антиєврейськими. Спільним елементом політичного порозуміння стала антисемітська ідеологія. Римсько-католицька церква в Польщі також активно підтримувала антисемітську політику табору ендеків (націонал-демократів). Разом з урядом і Національною Демократією, католицьке духовенство називало євреїв «чужими антиморальними елементами» [19, с. 240].

Листи католицьких кліриків і висловлювання ієрархів (зокрема, примаса кардинала Августа Хлонда, а також архієпископів Кракова Олександра і Адама Сапехи) вказували, що євреї

самі провокують акти насилля, від яких же самі й страждають. Спроби групи рабинів встановити діалог з краківським архієпископом і заклики єврейської преси до католицького духовенства до порозуміння, закінчилися новими нападками на єврейську громаду, обмеження культурних, національних, економічних прав євреїв з боку багатьох урядових і неурядових інституцій [14].

4 червня 1936 року прем'єр-міністр Феліціан Славой-Складовський оголосив у Польщі «економічну війну» проти євреїв. Складовський був раніше соратником Пілсудського і одним із співтворців політики санації в Польщі. Також було введено в польських університетах класову сегрегацію євреїв. Офіційний рапорт польського МВС інформував, що в четвертому кварталі 1936 року дійшло до 640 нападів на євреїв (у тому числі 13 вбивств і 14 важких поранень), а також 1492 випадки вибивання віконного скла в квартирах і єврейських підприємствах [13].

Ситуація для євреїв ще більш погіршилася у 1937 році, коли 7 січня лідер польської партії Національно-радикального табору Болеслав Пясецький закликав до підтримки нацизму і вигнання євреїв з Польщі. 7 жовтня 1937 року в Польщі повсталася антисемітська партія – Табір національного об'єднання (ТНО). Засновниками були: депутат Адам Кос, президент Польщі Ігнацій Мосцицький і міністр оборони маршал Едвард Рудзь-Сміглий. Партія висувала гасла об'єднання поляків навколо армії [3].

ТНО за своєю структурою нічим не відрізнялася від тоталітарних партій інших країн, зокрема НСДАП, маючи свої збройні загони, молодіжне крило тощо. Починаючи з 1937 і до початку II світової війни, ТНО організувала бойкоту, а також погроми єврейського населення. У 1937 році у зв'язку з нападами бойових націоналістичних загонів на єврейських студентів міністр народної освіти дозволив ректорам офіційно провадити по-

літику дискримінації в університетах. Це вилилося в запровадженні т. зв. лавового гетто – місць в аудиторіях, бібліотеках, їдальнях університетів відведених спеціально для євреїв. У 1938/1939 академічному році число єврейських студентів скоротилося з 25% до 8% [20, с. 159-160].

Одночасно з вищезазначеним, слід зауважити, що попри такі атаки на єврейську меншину з боку уряду, церкви і суспільства, політичні партії та організації польського єврейства не були заборонені за невеликим винятком.

Висновки. Роблячи узагальнюючі висновки щодо суспільно-політичного життя євреїв у період існування Другої Речі Посполитої, слід головну увагу звернути на те, що воно протікало в атмосфері сильної національної напруги, яка панувала в міжвоєнній Польщі, національній, культурній, соціальній дискримінації національних меншин, у тому числі й єврейства. Антиєврейська політика в Польщі мала три витка: перший – з моменту її утворення і до становлення режиму санації (1918-1925) – коли антисіонізм не набув ще рис державної політики, мав локальні і відносно не радикальні прояви, другий – з 1925 по середину 1930-х, коли антисіоністські настрої, як серед польських можновладців, так і серед польського суспільства значно посилювалися, і третій період з 1935 по 1939 рр., коли зі смертю Пілсудського, який намагався проводити виважену і об'єднавчу політику в польському суспільстві, антисіонізм набув рис державної політики, що вилилося у вже згадуваних подіях. Не зайвим буде також зазначити, що попри такі культурні, економічні, політичні та соціальні утиски, польське єврейство не втратило своєї національної, культурної, релігійної самоідентичності. Головним чином цьому сприяло розмаїте суспільно-політичне життя єврейства, яке вилилось у створення низки громадсько-політичних об'єднань, культурних, освітніх товариств, молодіжних і юнацьких спілок тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексієвєць Леся М. Польща: шляхи відродження державної незалежності: 1918-1939. – Т.: Економічна думка, 2002. – 270 с.
2. Віслінський М. Польща. Х.-О., «Молодий більшовик», 1931. 52 с.
3. Дильонгова Ганна. Історія Польщі 1795-1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. - 239 с.
4. Журба М.А., Свистович С.М. Громадські об'єднання України та зарубіжний світ (20-30-і роки ХХ століття): Монографія. - К.: «МП Леся», 2010. - 180 с.
5. Политические партии в Польше, Западной Белоруссии и Западной Украине. Под ред. С. Скульского. Минск, 1935. 335 с.
6. Почс Карлис Язепович. «Санитарный кордон»: Прибалтийский регион и Польша в антисов. планах англ. и фр. империализма (1921-1929 гг.). - Рига: Зинатне, 1985. - 192 с.
7. Калениченко П.М. Великий Жовтень і революційний рух у Польщі. /Листопад 1917-жовтень 1919 р./ К., Наукова думка, 1971. 343 с.
8. Матвеев Геннадий Филиппович. Идеино-политическое и организационное развитие польского буржуазного лагеря национальной демократии в 1921 - первой половине 1927 гг. Автореф. дисс... канд. ист. наук. (07.00.03). М., изд-во Моск. ун-та, 1976. 23 с.
9. Юсупов Ривкад Рашидович. Власть и интеллигенция: Из истории Польши ХХ столетия (1918-1980 гг.). - Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1996. - 312 с.
10. Державний архів Російської Федерації. - Ф. 4459. - Оп. 2. - Спр. 158. - Арк. 20.
11. ДАРФ. - Ф. 4459. - Оп. 2. - Спр. 233. - Арк. 101-102.
12. ДАРФ. - Ф. 4459. - Оп. 2. - Спр. 384. - Арк. 48.
13. ДАРФ. - Ф. 4459. - Оп. 2. - Спр. 467. - Арк. 116-117.
14. ДАРФ. - Ф. 5283. - Оп. 5. - Спр. 28. - Арк. 10-11.

15. ДАРФ. - Ф. 5283. - Оп. 5. - Спр. 29. - Арк. 58.
16. ДАРФ. - Ф. 5283. - Оп. 5. - Спр. 29. - Арк. 9.
17. Російський державний архів соціально-політичної історії. - Ф. 167. - Оп. 1. - Спр. 170. - Арк. 16.
18. РДАСПІ. - Ф. 496. - Оп. 124. - Спр. 44. - Арк. 6-7.
19. Bałaban Majer. Żydowskie miasto w Lublinie. Lublin: Wydawnictwo FIS, 1991, 284 s.
20. Mosdorf Jan, «Wczoraj i Jutro», 1938 reprint Agencja Wydawniczo-Reklamowa «ARTE», 2005, 226 s.
21. Paweł Wieczorkiewicz, Historia polityczna Polski 1935-1945, Warszawa 2005, 418s.
22. Henryk Zieliński, «Historia Polski 1914-1939», Ossolineum, Wrocław 1985, 455 s.
23. Zgórniak Marian: Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918-1945). Kraków: Fog, 2003, 682 s.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2015

REFERENCES:

1. *Aleksievets Lesya M.* Polska: shlyahi vidrozhennya derzhavnoyi nezalezhnosti: 1918-1939. (Poland: ways of revival of state independence : 1918-1939). Ternopil, 2002, 270 p.
2. *Vislinskiy M.* Polska. (Poland). Kharkiv-Odesa, 1931, 52 p.
3. *Dilongova Ganna.* Istoriya Polschi 1795-1990. (History of Poland 1795-1990). Kyiv, 2007, 239 p.
4. *Zhurba M.A., Svistovich S.M.* Gromadski ob'ednannya Ukrayini ta zarubizhniy svit (20-30-i roki XX stolittya) (Public associations of Ukraine and foreign world (20-30th XX of century)). Kyiv, 2010, 180 p.
5. *Skulskiy S.* Poleticheskie partii v Polshe, Zapadnoy Belorussii i Zapadnoy Ukraine. (Political parties are in Poland, Western Belorussia and Western Ukraine). Minsk, 1935, 335 p.
6. *Pochs Karlis Yazepovich.* «Sanitarniy kordon»: Pribaltiyskiy region i Polsha v antisov. planah angl. i fr. imperializma (1921-1929 gg.). («Sanitary cordon»: the Baltic region and Poland in anti-soviet plans of English and French imperialism (1921-1929)). Riga, 1985, 192 p.
7. *Kalenichenko P.M.* Velikiy Zhovten i revolyutsiyniy ruh u Polshi. /Listopad 1917-zhovten 1919 r./ (Large October and revolutionary motion are in Poland. /November 1917 is October in 1919/). Kyiv, 1971, 343 p.
8. *Matveev Gennadiy Filipovich.* Ideyno-politicheskoe i organizatsionnoe razvitie pol'skogo burzhuaznogo lagerya natsional'noy demokratii v 1921 - pervoy polovine 1927 gg. (Ideological and political and organizational development of the Polish bourgeois camp of national democracy in a 1921 - first half 1927). Moscow, 1976, 23 p.
9. *Yusupov Rivkad Rashidovich.* Vlast' i inteligentsiya: Iz istorii Pol'shi XX stoletiya (1918-1980 gg.). (Power and intelligentsia : From history of Poland XX centuries (1918-1980)). Kazan', 1996, 312 p.
10. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 4459. - Op. 2. - Spr. 158. - Ark. 20.
11. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 4459. - Op. 2. - Spr. 233. - Ark. 101-102.
12. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 4459. - Op. 2. - Spr. 384. - Ark. 48.
13. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 4459. - Op. 2. - Spr. 467. - Ark. 116-117.
14. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 5283. - Op. 5. - Spr. 28. - Ark. 10-11.
15. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 5283. - Op. 5. - Spr. 29. - Ark. 58.
16. Derzhavniy arkhiv Rosiys'koi Federatsii. (The State archive of Russian Federation). Fond. 5283. - Op. 5. - Spr. 29. - Ark. 9.
17. Rosiys'kiy derzhavniy arkhiv sotsial'no-politichnoi istorii. (Russian State archive of socio-political history). Fond. 167. - Op. 1. - Spr. 170. - Ark. 16.
18. Rosiys'kiy derzhavniy arkhiv sotsial'no-politichnoi istorii. (Russian State archive of socio-political history). Fond. 496. - Op. 124. - Spr. 44. - Ark. 6-7.
19. Bałaban Majer. Żydowskie miasto w Lublinie. (Jewish city in Lublin). Lublin, 1991, 284 p.
20. Mosdorf Jan, «Wczoraj i Jutro». («Yesterday and Tomorrow»). Warszawa, 2005, 226 p.
21. Paweł Wieczorkiewicz, Historia polityczna Polski 1935-1945. (Political history of Poland 1935-1945). Warszawa, 2005, 418 p.
22. Henryk Zieliński, «Historia Polski 1914-1939». («History of Poland 1914-1939»). Wrocław, 1985, 455 p.
23. Zgórniak Marian: Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918-1945). (Poland in the days of independence and II of world war (1918-1945)). Kraków, 2003, 682 p.

Гайдай Валентин Вікторович – аспірант
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Адреса: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9
E-mail: feodalizm515@ukr.net

Haiday Valenty`n Viktorovy`ch – postgraduate
National pedagogical Dragomanov university
Address: 9, Pirogova Str., Kyiv, 01601, Ukraine
E-mail: feodalizm515@ukr.net